

MAHALLIY XOMASHYO VA IKKILAMCHI MAHSULOTLAR ASOSIDA NEFT VA NEFT MAHSULOTLARINI TOZALOVCHILARINI OLIISH

Raxmonova Xolida Qaxorovna

***Annotatsiya:** Navoiy viloyati haqida qisqacha gapiradigan bu xududda yer osti va yer usti foydali qazilmalariga boy hudud hisoblanadi. Ushbu foydali kazilmalarni kazib oluvchi va foydali kazilmalarni kayta ishlovchi katta korxonalar mavjud. Shu jumladan bentonit minerallarining xam katta Bentonit loyi tabiiy alyumosilikat montmorillonit va ikkinchi darajali kolin va illit minerallaridan tashkil topgan.*

***Kalit so'zlar:** alyumosilikat, polielektrolit, polimer materiallar, adsorbsiya va katalitik.*

Hozirgi vaqtda tozalovchi va tanlab ta'sir etuvchilarning 95 foizi chet eldan valyuta hisobiga import qilinmoqda. Mamlakatimiz hududining ayrim joylarida tabiiy alyumosilikatlarning ulkan, bundan tashqari sanoat chiqindilari hamda zaxiralaridan - bentonit, kaolinit, opokoid va boshqa turdagi ma'lum adsorbsion va katalitik xossaga ega bo'lgan gilli hosilalar ham mavjud. Ularning polimerligi va yuqori mineralizatsiyasi tufayli ular faollashtirilgan va sintetik alyumosilikatlardan sifat jihatidan past. Shuning uchun tabiiy alyumosilikatlarning xalq xo'jaligida qo'llanilish doirasini kengaytirish uchun ularni faollashtirish bo'yicha tajribalar zarur. Shu bilan birga, ko'rinib turibdiki, asosiy e'tibor tabiiy alyumosilikatlarni aktivlashtirib ikkilamchi polimer materiallar bilan tozalovchi polielektrolitlar olish uchun ratsional usulni ishlab chiqishga qaratilishidan iborat.

Ishning amaliy qiymatini hozirgi vaqtda tabiiy alyumosilikatlardagi kislota (adsorbsiya va katalitik) markazlarini ularni aktivlashtirish vaqtida o'zgartirish masalasi ijobiy hal qilinmoqda deb hisoblash mumkin. Biroq, bir vaqtning o'zida sodir bo'ladigan miqdoriy o'zgarishlar, ularning xususiyatlarida muqarrar ravishda sifat o'zgarishlari sodir bo'lishi natijasida munozaralidir. SHu sababli, tabiiy alyumosilikatlarning faollashuvini aniqlashga qaratilgan tajribalar e'tiborga loyiqdir, chunki bu masala alyumosilikatlarning xususiyatlaridagi yo'nalish o'zgarishi va amaliy muammolar kabi nazariy muammolarni hal qilishni o'z ichiga oladi.

Navbahor bentonit gillari koni 1998-yili mazkur hisobot mualliflari "Monolit" ICHK direktori (hozir - "Monolit-98" IICHM direktori) A.U.Mirzaev va O'zRFA Geologiya va geofizika instituta stratigrafiya, paleontologiya va tektonika laboratoriyasining katta ilmiy xodimi (hozir - o'rindosh sifatida "Monolit-98" IICHM direktori urinbosari), g.m-f.n. X.CHiniqulovlar tomonidan ochilgan.

XALQARO ANIQ FANLAR TAHLILI

Konda qidiruv-razvedka ishlari 1998-yilning avgust-noyabr oylarida “Monolit” IICHK texnik topshirig‘i va mablag‘i hisobiga ta‘sischilari “Monolit” IICHK va O‘zRFA Geologiya va geofizika instituti hisoblangan “Monolit-98” IICHM tomonidan A.U. Mirzaev va CHinikulovlarning raxbarligida va bevosita qatnashuvi bilan olib borilgan.

Navoiy viloyati haqida qisqacha gapiradigan bu xududda yer osti va yer usti foydali qazilmalariga boy hudud hisoblanadi. Ushbu foydali kazilmalarni kazib oluvchi va foydali kazilmalarni kayta ishlovchi katta korxonalar mavjud. Shu jumladan bentonit minerallarining xam katta Bentonit loyi tabiiy alyuminosilikat montmorillonit va ikkinchi darajali kolin va illit minerallaridan tashkil topgan. Bentonit loyi kup asirlik tarixga ega bulib 25 mln yil avval suv bilan koplangan okean koldiklaridan paydo bulgan, bentonit loyini tarkibida 70% dan kuprok montmorillonit minerali buladi. Bentonit loyi tarkibiga karab Natrili va Kalsili guruxlarga bo‘linadi.

Asosan Neft va gaz kuduklarini burgilashda, burgilash eritmalari tayyorlash uchun ishlatiladi. Bentonit loyi avval er ka‘ridan kazib olinib, tabiiy xolda kuritiladi, sunrga kukun xolatga keltiriladi va burgulash uchastkalariga etkazib berish kulay bulishi uchun kadoklanadi. Kadoklangan bentonit kukuni burgilash uchastkalarida suv bilan aralastirilib burgilash eritmasi tayyorlanadi. Keyinchalik burgilash uskunalarning revojlantirishi va bu soxada yangi texnologiyalarni ishlab chikilishi natijasida er ostidagi xar kandy katlamni burgilab utish va kuduk chukurligini ortib borishi tufayli bentonit kukuniga talab uzgardi. YA‘ni kudukni burgilashda er osti katalmlarining uzgarishiga karab bentonit ishlab chikaruvchi korxonalarga kushimcha markalar ishlab chikarish talabi qo‘yildi.

Shu tariqa dunyo bo‘yicha ushbu tabiiy meneralga talab oshib bordi. Dunyo bo‘yicha neft va gaz qazib oluvchi davlatlar qatorida turuvchi O‘zbekiston Respublikasi Neft va Gaz sanoatida xam ushbu meneralga talab oshdi. Shundan sung 1998-yilda «MONOLIT-98» ilmiy ishlab chikarish markazi bilan O‘zbekiston Respublikasi foydali kazilmalar zaxira davlat komissiyasi Navoiy viloyati Navbaxor tumanida joylashgan bentonit meneral konining zaxirasi 7,1426 mln.tonna deb baxoladi. Navbaxor bentonit konining umumiy er maydoni 11345,85 kvv.m. ni tashkil kildi. 2002-yil fevral oyida bentonit meneralini qayta ishlaydigan «BENTONITE» Ma‘suliyati cheklangan jamiyati tashkil qilindi, o‘sha yili karer xo‘jaligi tashkil kilindi va xujalikda bentonit meneralini geologik kidirish va kazib olish ishlarini olib borish uchun O‘zbekiston Respublikasi geologiya va mineral

resurslar davlat kumitasi tomonidan litsenziyalandi. Korxonaga Germaniyaning «RAYMOND» kompaniyasining texnologiyasi olib kelindi va nemis mutaxasirlari tomonidan «Raymond» tegirmoni urnatildi. Ushbu texnologiya asosida yillik ishlab chikarish kuvvatini 20000 tonnaga etkazish kuzda tutildi. SHu yilning dekabr oyidan boshlab korxonada maxsulot ishlab chikara boshladi. Korxonada Neft va gaz sanoatida burgilash ishlarini olib borish uchun kuyidagi markali bentonit gil kukunlari ishlab chiqarila boshlandi:

Foydalanilganadabiyotlar

1. Курасов В.С., Вербицкий В.В. Применение топлива, смазочных материалов и технических жидкостей: учеб. пособие/ КубГАУ. – Краснодар, 2013. – 112 с.
2. Атабеков В.Е., Косяков В.К. Нефть и газ: технологии и продукты переработки. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 458 с.
3. Xolov X.M., Sobirov B.B., Sultonov Sh.A. Solid State Technology Volume: 63 Issue: 6 Publication Year: 2020. Archives Available @ www.solidstatetechnology.us 13910. Exploitational Effects On Physical And Chemical Processing And Cleaning Of Motor Oils Used In Cars.

